אור הצפון — זכות וחובה

זכות וחובהאיתא בחז"ל (בראשית רבה פז): "שמעון איש קטרון אמר: בזכות עצמותיו של יוסף נקרע הים לישראל, הדא הוא דכתיב 'הים ראה וינס' (תהלים קיד), בזכות 'ויעזב בגדו בידה וינס החוצה'" (בראשית לט:יב). כלומר, הנסים הגדולים שהצילו את ישראל ממצרים ופתחו לפניהם את הדרך בכניסתם לארץ ישראל, אותה התופעה הגדולה שהפליאה את כל העולם והחרידה עמים רבים מפחד אלהי ישראל, כדכתיב: "שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת, אז נבהלו אלופי אדום, אלי מואב יאחזמו רעד נמגו כל יושבי כנען" (שמות טו), כל זה בא בזכותו של יוסף. ואילמלא זכות זאת חסרה היתה אותה שירת הנצח של משה ובני ישראל בספר התורה, תורת ה', שהיא חיינו ואורך ימינו עד סוף כל הדורות לעולמי עד ולנצח נצחים.

הרי כמה גדול היה יוסף וכמה השפיע לדורות מעשה אחד של אותו צדיק עולם.

מצינו מעלות רבות ביוסף. מיד בצאתו מבטן אמו ראה בו יעקב את המלאך המושיע את ישראל מיד עשו, "שאין זרעו של עשו נמסר אלא בידי זרעו של יוסף, שנאמר (עובדיה א): 'והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו'" (בבא בתרא קכג). "היה זיו איקונין שלו דומה לו". ומשום כך אהב אותו יעקב בחיר האבות מכל אחיו שבטי יה ומסר לו את כל מה שלמד בבית מדרשם של שם ועבר (בראשית רבה פד). מפני גדולתו לקח את הבכורה מראובן ונתנה ליוסף, ועשה לו כתונת פסים "לאות שיהיה הוא המנהיג בבית ובשדה וכו' כי היכי דלשתמען מיליה" (ספורנו בראשית לז). גדול היה בחכמה מעשרה אחיו ונאמר עליו (קהלת ז:יט): "החכמה תעז לחכם מעשרה שליטים" (בראשית רבה צג:ד). וכן דורשים חז"ל על הכתוב: "הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו" (בראשית מא) - ש"אם אנו מהלכין מסוף העולם ועד סופו אין מוצאים כזה" (בראשית רבה צ). והוא עמד בנסיונות יותר גדולים מכל האבות ועל כן נאמר עליו מה שלא נאמר על אברהם שהוא תחילה לאבות: "ויהי ה' את יוסף ויט אליו חסד" (ראה שם צג).

אין איפוא פלא שכה גדולה היתה זכותו של יוסף שבגללו נקרע הים לבני בניו והזדעזע כל העולם.

ברם, מופלא הדבר שבצדיק עולם זה מצאה התורה פגם כל שהוא שנקרא בשפת התורה בשם הבאת דיבה: "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" (בראשית לז). אין כל ספק שבאותה דיבה לא היה אף נדנוד קל של לשון הרע, ואי אפשר היה לפי ראות בני האדם, אפילו של גדולי העולם, למצוא בה אף שמץ קטן של רע. ואדרבה, כל הדברים האלה היו רק לשם שמים, כדי לקיים מצוות תוכחה וכדומה, שאלמלא כן היה יעקב אבינו נתבע שקבל לשון הרע מיוסף. ובכלל, ידועה השקפת חז"ל שכל דברי הביקורת המפורשים בתורה, נביאים וכתובים - על האישים הנזכרים בהם, הם כל כך דקים ועדינים עד שכל בריה שבעולם, גם החכמים היותר גדולים, גם נביאי ה'

ואפילו מלאכי השרת, לא היו מכירים בהם, זולת התורה הנתונה מפי ה' כביכול "היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם".

והנה לא עמדו ליוסף כל זכויותיו ונענש על הבאת דיבה זו בעונשים גדולים, כמאמר חז"ל: "אתה אמרת חשודין הן בניך על אבר מן החי - חייך שאפילו בשעת הקלקלה אינן אלא שוחטין ואוכלין שנאמר 'וישחטו שעיר עזים' (בראשית לז:לא); אתה אמרת מזלזלים בבני השפחות וקורין להם עבדים - 'לעבד נמכר יוסף' (תהלים קה:יז); אתה אמרת תולין הן עיניהן בבנות הארץ - חייך שאני מגרה בך את הדוב שנאמר 'ותשא אשת אדניו וגו'" (בראשית לט:ז)" (בראשית רבה פד:ז).

כל הצרות הגדולות והמראות הללו באו על יוסף הצדיק בשביל פגם דק מן הדק שאין כל בריה יכולה לעמוד עליו ואף יעקב אבינו לא הכיר בו. ועוד, שכל היסורים הגדולים הללו לא הספיקו למרק את הכתם הקל הזה, ומאות שנים לאחר מכן הזכירו לו את אותו הפגם ומצאו לו סמוכין להוצאת הדיבה של המרגלים.

הנה כי כן, קוראים אנו בתורה בפרשת מרגלים, בין שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ: "למטה אפרים הושע בן נון, למטה יוסף למטה מנשה גדי בן סוסי" (במדבר יג), ומפרשים חז"ל: "כאן שקליה יוסף למטרפסיה לפי שהוציא דבה ולכך הוזכר כאן שמו על מטה מנשה שהיה ממוציאי דבה על הארץ ולא על אפרים שלא הוציא ובכל המקומות נזכר על מטה אפרים" (דעת זקנים במדבר יג).

אמור מעתה, שכל המעלות אי אפשר להן לחפות על פגם קל ביותר; תם כל היסורים הגדולים הממרקים עוונותיו של אדם, אפשר שיחד עם הזכויות שנקבעות לדורות לא יתעלמו לאחר דורות רבים גם מהפגמים וישקול למטרפסיה עבורם. הוי אומר שעצמיות האדם נצחית היא, ועל כן פעולותיו נצחיות, וכמו בזכויותיהם כן גם בפגמים הקלים שבהן יש מעין נצחיות.